

Uusi verbityyppi tekniikan kieleen?

Teknillisessä Aikakauslehdessä on v. 1945 ss. 145—6 julkaistu seuraava toht. LAURI HAKULISEN kirjoitus, johon Suomalaisen Teknikkojen Seuran sanastolautakunta on liittänyt huomautuksen, että se kannattaa kirjoittajan tekemää ehdotusta.

Teknikkojemme piiristä on silloin tällöin kuulunut valituksia siitä, että suomen kielessä ei ole kaikissa tapauksissa sujuvia vastineita saksan kielen näppärille *ent*-alkuisille transitiiiviverbeille, ns. privatiivi- eli poistoverbeille, jotka ilmaisevat sen aineen tai ominaisuuden poistamista, mitä kantasana osoittaa, ja joiden vastineet ranskassa ja englannissa ovat usein (mutta eivät säännöllisesti) *de*-ja ruotsissa *av*-alkuisia. Tosin monet alkeellisimpaan, kansanomaiseen tekniikkaan kuuluvat tämän lajin verbit ovat suomessakin kaikin puolin nasevia, yksisanaisia ilmauksia. Ajateltakoon esim. sellaisia kuin **karvoa** enthaaren, **kaapia** entfleischen, **kuoria** entrinden, enthülsen, **ruotia** entgräten, (tupakkateollisuudessa) entripen, jne. Saksan 'entfärben' voidaan niinikään usein suomentaa sanoilla *valkaista* tai *virttää* ja 'entstauben' sanalla *pölyttää*. Mutta kehittyneemmän nykyaikaisen tekniikan vastaavat privatiivi-ilmaukset ovat suomessa enimmäkseen kaksisanaisia, edellisenä osana tavallisesti verbi *poistaa* ja jälkiosana asianomainen substantiivi: **poistaa öljy** entölen, **poistaa rasva** entfetten, entschweissen, **poistaa kalkki** entkalken, jne. Näiden ilmausten heikkoutena on ensinnäkin kaksisanaisuus,

joka riistää niiltä jossain määrin varsinaisen termin luonteen ja tekee ne selityksenomaisiksi »kierrännäisiksi», Umschreibung-käännöksiksi. Toisena heikkoutena on se, että ne eivät ole transitiivisia, s.o. ne eivät voi saada objektia, vaan niiden ohessa on käytettävä adverbialia: 'poistaa rasva *villoista*' jne., mikä käy hankalaksi varsinkin silloin, kun verbi on pantava passiivin II partisiippiin: *villat, joista rasva on poistettu* = die entschweisste Wolle. Siinäkin tapauksessa, että kansanomainen, yksisanainen ilmaus on olemassa, sillä ei aina selvitä. Niinpä 'entfärben' ei aina ole *valkaista* tai *virttää*, vaan se voi olla yksinkertaisesti 'värin poistamista, (esim. nesteen) värittömäksi tekemistä'. Samoin voidaan tosin *pölyttää* esim. mattoja, jolloin on selvää, että niistä poistetaan pölyä, mutta tuskin käy puhuminen esim. 'ilman pölyttämisestä', kun tarkoitetaan sen pölyttömäksi imemistä tuulettimien avulla (huomattakoon, että esim. kasveista puhuttaessa *pölytys* on päin vastoin niiden 'pölyllä varustamista').

Näin ollen on herätetty kysymys, eikö viimeksimainitun laatuisiin tapauksiin (entfärben, entstauben), siis nimenomaan nykyaikaisen tekniikan tarpeisiin voitaisi omaksua sellainen keinotekoinen poistoverbityyppi, jonka kantana olisi vailla olevaa ilmaiseva ns. karitiivinen adjektiivi. Tällä tavoin saatettaisiin luoda esim. verbi **väritöntää** 'tehdä värittömäksi' ja **pölytöntää** 'tehdä pölyttömäksi'. Tällaiset sanat tuntuvat kieltämättä ensi kuulemalta kovin ou-

doilta, mikä johtuu juuri siitä, että kielessämme aikaisemmin ei ole olemassa ainoatakaan verbijohdannaista mistään karitiiviadjektiivista. Mutta periaatteellisesti ja kieliopin kannalta tällaisen uudenkaan verbityypin luomisessa ei pitäisi olla moittimista, kun käytäntö näyttää siitä hyötyvän. Ja tottumus varmaan tulisi lieventämään sen outoutta. Yksi tämän tyypin verbi lienee jo jonkin verran käytännössä, nim. **kaasutontaa**, jota ins. T. K. Laakso lienee kokeeksi viljellyt Radioputki Oy:ssä piirustuksissa y.m. Mainittakoon edelleen joitakin esimerkkejä samanlaisista, tekniikan palvelukseen ehkä sopivista poistoverbeistä:

bromitontaa entbromen
hapotontaa entsäuern
hopeatontaa entsilbern
idutontaa entkeimen
ilmatontaa entlüften
kalkitontaa entkalken
kullatontaa entgolden
kuonatontaa entschlacken

kuparitontaa entkupfern
lasitontaa entglasen
rasvatontaa entfetten, entschweissen
raudatontaa enteisen
särmätöntää entkanten
tinatontaa entzinnen
tuhkatontaa entaschen

Taivutus- ja johto-opillisena mallina voidaan tarvittaessa käyttää tuttua sanaa *loitontaa*, siis esim. samoin kuin sanotaan *loitonnettu*, *loitonnettava*, *loitonnus* olisi puhuttava myös esim. **väritönnetystä** nesteestä, **pölytönnettävistä** ilmamäärästä, **kaasutonnus**uunista jne. Huomattakoon kuitenkin, että uuden verbityypin käytäntöön ototakia ei tarvitsisi syrjäyttää esim. entisiä *poisto*-loppuisia substantiiviyhdyssanoja. Vaikka siis verbit kuuluisivat **ilmatontaa** ja **öljytöntää**, ei silti olisi pakko käyttää vastaavina teonniminä johdonnaisia *ilmatonnus* ja *öljytönnys*, vaan ne voitaisiin edelleen korvata sanoilla **ilmanpoisto**, **öljynpoisto**.